

УДК 347.736

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.24.07>

Ярмоленко О.С.

кандидат юридичних наук, докторант

Донецький державний університет внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ КРЕДИТОРІВ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ДО БОРЖНИКА ПРОЦЕДУРИ РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОМ

Вступ. Проведення у справі про банкрутство – це складний механізм, який включає в себе різноманітні етапи та стадії, кожна з яких має свої особливості. У цілому справа про банкрутство переслідує одночасно дві мети – захист прав неплатоспроможного боржника та захист прав його кредиторів. Якщо для боржника справа про банкрутство стає свого роду «парасолькою», яка рятує такого боржника від хаотичного переслідування з боку кредиторів, то для останніх з відкриттям провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) суттєво змінюються способи, за допомогою яких кредитори можуть захищати свої права вимоги до боржника. Під час застосування до неплатоспроможного боржника різних процедур банкрутства різняться способи, за допомогою яких кредитори можуть захищати свої права. Це потребує детального дослідження та аналізу, про що і піде мова у даній статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різноманітні аспекти та проблематика застосування до неплатоспроможного боржника процедур банкрутства неодноразово опинялися у центрі уваги українських науковців і практиків, серед яких слід відзначити: О. Беяневич, О. Бірюкова, А. Бутирського, І. Бутирську, Л. Грабован, М. Гурина, А. Гушилика, В. Джуна, В. Дутку, С. Жукова, Ю. Кабенюк, Л. Ніколенко, Б. Полякова, Р. Полякова, П. Пригузу, В. Радзивілюк та інших. На рівні дисертаційних досліджень процедура розпорядження майном досить детально досліджувалася С. Міньковським у його роботі «Розпорядження майном боржника у процедурі

банкрутства» [1], а правовий статус кредиторів свого часу став предметом дисертаційного дослідження О. Латиніна на тему «Правове регулювання захисту прав кредиторів у справі про неспроможність (банкрутство)» [2]. Проте з моменту написання даних дисертаційних досліджень пройшло уже більше десяти років, змінилося законодавство і практика його застосування, тому питання захисту прав кредиторів під час застосування до боржника процедури розпорядження майном видається таким, що потребує дослідження.

Метою статті є розкриття та аналіз особливостей захисту прав кредиторів під час застосування до боржника процедури розпорядження майном у справі про банкрутство.

Виклад основного матеріалу. Розпорядження майном є однією з судових процедур у справі про банкрутство, під якою у ч. 1 ст. 45 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) розуміється система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури (санації чи ліквідації).

Виходячи із визначення, яке наводиться у ч. 1 ст. 45 КУЗПБ, можна дійти висновку, що назва процедури «Розпорядження майном» не відповідає змісту цієї процедури, оскільки фактично ніякого розпорядження майном боржника не відбувається. Натомість має місце нагляд та контроль за управлінням і розпорядженням майном боржника, у зв'язку

з чим доречним було б називати згадану процедуру – нагляд та контроль. З цього приводу слід погодитися з А. Гушиликом, який зазначає, що метою даної процедури є введення своєрідного «нагляду» за господарською діяльністю боржника з метою виявлення причин та умов, що сприяють несприятливою фінансовому стані боржника [3, с. 58]. Проте, ми виходимо із того визначення, яке навіть законодавець.

Як відзначається у науковій літературі, правовий статус боржника у справі про банкрутство не є однаковим на всіх стадіях процесу. Обсяг прав і обов'язків боржника модифікується залежно від того, яку судову процедуру застосовують до неплатоспроможного суб'єкта підприємницької діяльності [4, с. 66]. М. Гурін справедливо наголошує, що відкриття провадження у справі про банкрутство неминуче впливає на правовий статус не лише неплатоспроможного боржника, але і його кредиторів. Так, з одного боку, кредитори отримують новий інструментарій впливу на свого боржника, але, з іншого боку, отримують певні обмеження на задоволення своїх вимог – зокрема, через введення мораторію [5, с. 88].

Процедура банкрутства є наслідком здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, внаслідок якої суб'єкт підприємництва не здатний виконати свої грошові зобов'язання перед іншими особами (неспроможність) [6, с. 192]. Р. Поляков вказує, що на відміну від позовного провадження відкриття процедури банкрутства тягне за собою настання суттєвих правових наслідків для необмеженого кола осіб, зачіпаючи їхні права та інтереси. Боржник обмежується в правосуб'єктності; кредитори задовольняють свої грошові вимоги за спеціальним порядком; визнаються недійсними правочини боржника за додатковими підставами; змінюється підсудність справ, стороною яких є боржник, тощо [7, с. 139].

Захист прав кредиторів у процедурі розпорядження майном має свої особливості,

оскільки саме у цій процедурі виявляються кредитори боржника, які протягом всієї процедури банкрутства будуть визначати хід справи про банкрутство. Однак, процедурі розпорядження майном притаманні і загальні способи захисту прав кредиторів.

З метою ефективного дослідження захисту прав кредиторів у процедурі розпорядження майном, необхідно звернутись до загальних способів захисту прав, які визначені у ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України, яка визначає, що способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути:

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Всі наведені способи захисту прав (загальні) мають місце у процедурі банкрутства, оскільки КУзПБ передбачає можливість вирішення спорів у процедурі банкрутства шляхом подання позовів (міні-провадження). Адже справи про банкрутство умовно можна поділити на дві категорії: 1) власне справи про банкрутство; 2) пов'язані з ним справи, які розглядаються у порядку позовного або заявного провадження (визнання недійсними аукціонів, договорів тощо) [8, с. 79].

Л. Ніколенко серед юрисдикційних форм захисту виділяє дві: судова та позасудова. У сукупності судова та позасудова форми захисту пов'язані з діяльністю судових і правочинних органів з відновлення порушених

прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, а також застосування господарсько-правових санкцій [9, с. 64]. Щодо судової форми захисту, то в іншій своїй праці науковиця зазначає, що основне місце в забезпеченні ефективності захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання належить нормам Господарського процесуального кодексу України як основного нормативного акта, на підставі якого господарський суд вирішує господарські спори [10, с. 23].

У науковій літературі вказується, що КУзПБ має значну кількість правових інститутів, які можуть використовуватися як боржником, так і кредиторами для досягнення відповідної мети у процедурах банкрутства [11, с. 301]. КУзПБ містить і спеціальні способи захисту прав кредиторів, про які піде мова нижче.

Безпосередньо у процедурі розпорядження майном можна виділити такий спосіб захисту прав кредиторів як пред'явлення кредиторських вимог. Цей спосіб захисту прав передбачений також у Цивільному кодексі України (визнання права).

Так, у ч. 1 ст. 45 КУзПБ йдеться про те, що конкурсні кредитори за вимогами, що виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство. У свою чергу, кредитори, вимоги яких заявлені після завершення строку, визначеного частиною першою цієї статті, є конкурсними, однак не мають права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів.

Наступним способом захисту прав кредиторів у процедурі розпорядження майном є заборона органам управління боржника вчиняти певні дії. Зокрема, протягом процедури розпорядження майном органи управління боржника не мають права приймати рішення про:

реорганізацію (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення) і ліквідацію боржника;

створення господарських товариств або участь в інших господарських товариствах; створення філій та представництв; виплату дивідендів;

проведення боржником емісії цінних паперів;

вихід зі складу учасників боржника юридичної особи, придбання в акціонерів раніше випущених акцій боржника;

відчуження або обтяження нерухомого майна боржника, в тому числі його передачу в заставу, внесення зазначеного майна до статутного капіталу іншого підприємства або господарського товариства;

надання позик (кредитів), надання поруки, гарантій, а також передачу в довірче управління майна боржника (ч. 5 ст. 44 КУзПБ).

Керівник або орган управління боржника виключно за погодженням з розпорядником майна приймають рішення про:

участь боржника в об'єднаннях, асоціаціях, спілках, холдингових компаніях, промислово-фінансових групах чи інших об'єднаннях юридичних осіб;

передачу майна в оренду;

одержання та надання позик (кредитів);

задоволення вимог поточних кредиторів.

У процедурі розпорядження майном боржник не має права без згоди комітету кредиторів (зборів кредиторів – до моменту формування комітету кредиторів) вчиняти значні правочини, вчинення яких не заборонено КУзПБ (ч. 7 ст. 44 КУзПБ).

У процедурі розпорядження майном боржник не має права без згоди комітету кредиторів (зборів кредиторів – до моменту обрання комітету кредиторів) здійснювати продаж істотних активів боржника (ч. 8 ст. 44 КУзПБ).

Наведений спосіб захисту прав кредиторів є спеціальним, оскільки передбачений лише у КУзПБ.

Наступним способом захисту прав кредиторів є примусове припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління. Такий спосіб також є спеціальним, оскільки передбачений лише у КУзПБ.

Зміст вказаного способу зводиться до того, що повноваження керівника боржника та виконавчих органів його управління, покладені на них відповідно до законодавства чи установчих документів, можуть бути припинені в разі, якщо ними не вживаються заходи щодо забезпечення збереження майна боржника, створюються перешкоди діям розпорядника майна чи допускаються інші порушення законодавства.

Ще одним способом захисту прав кредиторів є визнання недійсними правочинів (договорів) боржника. Таке право належить до компетенції комітету кредиторів, який приймає рішення про звернення до господарського суду з вимогою про визнання правочинів (договорів) боржника недійсними на будь-якій стадії процедури банкрутства. Згадане право може бути реалізоване також кожним кредитором окремо.

Ю. Кабенюк вказує, що інститут визнання правочинів недійсними у процедурі банкрутства (неплатоспроможності) можна розглядати не лише у площині досягнення мети – наповнення ліквідаційної маси та погашення вимог кредиторів, а як правовий механізм поновлення прав кредиторів і відновлення правового порядку за рішенням суду у відносинах між кредиторами, які мають легітимні очікування щодо задоволення своїх вимог у процедурі банкрутства (неплатоспромож-

ності), та боржником, у зв'язку із недобросовісною поведінкою останнього, яка проявляється у намаганні уникнути виконання своїх зобов'язань [12, с. 64].

Такий спосіб захисту прав кредиторів як визнання недійсними правочинів (договорів) боржника є загальним, тому що передбачений Цивільним кодексом України. Разом з цим, КУзПБ у ст. 42 передбачає також спеціальні підстави для визнання недійсними правочинів боржника. Тому слушним є висновок М. Гурина про те, що залежно від того, на якій правовій підставі здійснюється оспорування правочину боржника, відрізняється процедура розгляду такого спору (або за ст. 7, або за ст. 42 КУзПБ) [13, с. 76].

Висновки. Таким чином, захист прав кредиторів у процедурі розпорядження майном має свої особливості, оскільки саме у цій процедурі виявляються кредитори боржника, які протягом всієї процедури банкрутства будуть визначати хід справи про банкрутство. До способів захисту прав кредиторів у процедурі розпорядження майном боржника слід віднести: пред'явлення кредиторських вимог; заборона органам управління боржника вчиняти певні дії; примусове припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління; визнання недійсними правочинів (договорів) боржника.

Анотація

Якщо для боржника справа про банкрутство стає свого роду «парасолькою», яка рятує такого боржника від хаотичного переслідування з боку кредиторів, то для останніх з відкриттям провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) суттєво змінюються способи, за допомогою яких кредитори можуть захищати свої права вимоги до боржника. Стаття присвячена дослідженню особливостей захисту прав кредиторів під час застосування до неплатоспроможного боржника процедури розпорядження майном. Метою статті є розкриття та аналіз особливостей захисту прав кредиторів під час застосування до боржника процедури розпорядження майном у справі про банкрутство. Захист прав кредиторів у процедурі розпорядження майном має свої особливості, оскільки саме у цій процедурі виявляються кредитори боржника, які протягом всієї процедури банкрутства будуть визначати хід справи про банкрутство. Однак, процедурі розпорядження майном притаманні і загальні способи захисту прав кредиторів. Розкрито такі способи захисту прав кредиторів у процедурі розпорядження майном боржника, як: пред'явлення кредиторських вимог; заборона органам управління боржника вчиняти

певні дії; примусове припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління; визнання недійсними правочинів (договорів) боржника. Аргументовано, що загальні способи захисту, передбачені Цивільним кодексом України (визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб), мають місце у процедурі банкрутства, оскільки Кодекс України з процедур банкрутства передбачає можливість вирішення спорів у процедурі банкрутства шляхом подання позовів (міні-провадження).

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, розпорядження майном боржника, кредитор, збори кредиторів, комітет кредиторів.

Iarmolenko O.S. Protection of creditors' rights during the application of property disposition procedures to the debtor

Summary

If for the debtor the bankruptcy case becomes a kind of “umbrella” that saves such a debtor from chaotic persecution by creditors, then for the latter, with the opening of bankruptcy (insolvency) proceedings, the ways in which creditors can protect their rights and claims against the debtor change significantly. The article is devoted to the study of the features of protecting creditors' rights when applying the property disposal procedure to an insolvent debtor. The purpose of the article is to reveal and analyze the features of protecting creditors' rights when applying the property disposal procedure to a debtor in a bankruptcy case. The protection of creditors' rights in the property disposal procedure has its own characteristics, since it is in this procedure that the debtor's creditors are identified, who will determine the course of the bankruptcy case throughout the bankruptcy procedure. However, the property disposal procedure is also characterized by general methods of protecting creditors' rights. The following methods of protecting creditors' rights in the procedure for disposing of the debtor's property are disclosed, such as: filing creditor claims; prohibition of the debtor's management bodies to perform certain actions; forced termination of the powers of the debtor's manager and executive bodies of its management; invalidation of the debtor's transactions (contracts). It is argued that the general methods of protection provided for by the Civil Code of Ukraine (recognition of a right; recognition of a transaction as invalid; termination of an action that violates the right; restoration of the situation that existed before the violation; forced performance of an obligation in kind; change of legal relationship; termination of legal relationship; compensation for losses and other methods of compensation for property damage; compensation for moral (non-property) damage; recognition of the decision, actions or inaction of a state authority, authority of the Autonomous Republic of Crimea or local government body, their officials and employees as illegal) take place in the bankruptcy procedure, since the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures provides for the possibility of resolving disputes in the bankruptcy procedure by filing claims (mini-proceedings).

Key words: bankruptcy, insolvency, disposal of debtor's property, creditor, creditors' meeting, creditors' committee.

Список використаних джерел:

1. Міньковський С. В. Розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 – Господарське право, господарсько-процесуальне право / Ін-т економ.-правов. дослідж. НАН України. Київ, 2015. 20 с.
2. Латинін О. А. Правове регулювання захисту прав кредиторів у справі про неспроможність (банкрутство) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право / Нац. ун-т «Юридична акад. України ім. Я. Мудрого». Х., 2012. 20 с.
3. Гушилик А. Б. Деякі аспекти правового становища боржника на стадії розпорядження майном у справі про банкрутство в Україні. *Le tendenze e modelli di sviluppo della ricerche scientifici: Raccolta di articoli scientifici «ΛΟΓΟΣ» con gli atti della Conferenza scientifica e pratica internazionale (Roma, Italia, 13 marzo 2020). Piattaforma scientifica europea, 2020. T. 3. P. 56–58.*
4. Бутирська І. А. Правове становище боржника у справі про банкрутство. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Серія «Правознавство».* 2013. Вип. 682. С. 66–70.
5. Гурин М. О. Кредитори як суб'єкти ініціювання визнання правочинів боржника недійсними у справі про банкрутство. *Проблеми та перспективи реалізації та впровадження між-дисциплінарних наукових досягнень: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 3 червня 2022 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. С. 88–89.*
6. Бутирський А. А. Правова природа засобів відновлення платоспроможності боржника. *Вісник господарського судочинства.* 2006. № 3. С. 190–196.
7. Поляков Р. Б. Підготовче засідання у справі про банкрутство (неплатоспроможність). *Актуальні проблеми держави і права.* 2023. Вип. 97. С. 137–152.
8. Бутирський А. А. Проблемні питання реалізації майна банкрута у ліквідаційній процедурі. *Економіка та право.* 2019. № 2. С. 78–83.
9. Ніколенко Л. М. Зміст захисту в господарському судочинстві. *Підприємництво, господарство і право.* 2009. № 7 (163). С. 63–66.
10. Ніколенко Л. М. Захист прав та інтересів суб'єктів господарювання в умовах реформування законодавства. *Економіка та право.* 2017. № 2. С. 19–24.
11. Хомко Л. В. Розпорядження майном боржника – судова процедура у процедурі банкрутства, яка застосовується до юридичної особи. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 4. С. 299–302. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/72.pdf (дата звернення: 12.11.2024).
12. Кабенюк Ю. Визнання правочинів недійсними у процедурі неплатоспроможності фізичної особи. *Право України.* 2022. № 7. С. 63–76.
13. Гурин М. О. Визнання недійсними правочинів боржника у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Донецький державний університет внутрішніх справ МВС України. Кропивницький, 2022. 208 с.